

всякое движение в своей сущности есть, по Гегелю, противоречие, и его диалектика есть диалектика противоречия. Противоречие «есть принцип всякого самодвижения, состоящего не в чем ином, как в некотором изображении противоречия ... движение есть само существующее противоречие». В целом, с точки зрения Гегеля, проблемы противоречия и движения сливаются в единую проблему онтологии, теории познания и логики.

К. Маркс и Ф. Энгельс, основоположники диалектического материализма, и их последователи считали, что противоречие как конкретное единство взаимоисключающих противоположностей есть подлинная суть диалектики. В своем учении они использовали диалектический метод Гегеля и его отдельные элементы (триаду «тезис, антитезис, синтез», отрицание отрицания, единство и борьба противоположностей).

В отечественной философии противоречие также подвергалось осмыслению. З.М. Оруджев трактовал противоречие как внутреннее содержание предмета, противоположности которого следует сталкивать между собой не прямо, а через опосредующие звенья. [6, 82].

Э.В. Ильенков, рассматривая противоречие с точки зрения логики, пишет, что реальное противоречие исследуемого объекта, если оно верно и точно осознано, отражено в мышлении, и «высказано» должно быть именно как противоречие. Противоречие есть не что иное, как отраженная в сознании человека всеобщая форма развития «бытия», то есть естественно-природного и общественно-исторического развития мира вне сознания [5, 143].

В общеполитическом аспекте противоречие изучали последователи гегелевской диалектики, классики российского марксизма Б.Д. Базаров 1979, А.А. Богданов 1923, Г.А. Брутян 1959 и др.

А. Богданов объясняет процессы развития природы и общества на основе принципа равновесия. Все развивающиеся объекты природы и общества, по мнению Богданова, представляют собой целостные образования или системы, состоящие из множества элементов. Характерной чертой его теории является утверждение, что противоположности должны сбалансировать, уравновесить друг друга, и лишь этим путем достигается устойчивое состояние системы [2, 82].

Э. Гартман в своей книге «О диалектическом методе» рассматривает диалектику как «болезненное замешательство духа». Законом «здорового мышления» он называет закон непротириворечия. Главным критерием оценки диалектической логики он считает вопрос о том, согласуется или не согласуется она с этим законом «здорового мышления». По Э. Гартману, диалектика, якобы, отрицает этот закон, и она должна быть предана анафеме.

Противоречия не являются однородными и пронизывают все уровни общественного и природного бытия. Историческое развитие противоречия было исследовано в философском, логическом и лингвистическом аспектах. Противоречие – это, прежде всего, диалектическая категория, которая мыслилась как движение, как источник постоянного развития жизнедеятельности. По мнению

многих ученых, не могут не вступать в противоречие старое и новое, добро и зло, созидание и разрушение. Только в процессе борьбы происходит совершенствование и развитие Мира.

Необходимо отметить, что на протяжении всего развития философской науки происходит постоянная борьба между двумя основополагающими понятиями – логическим (Аристотель), сторонники которого утверждали, что проявление противоречия в какой-либо теории является симптомом ее неблагополучия, и алогичным (Гегель, Гераклит), представители которого именно в противоречии видели корень всякого развития.

Литература:

1. Аристотель. Сочинения в четырех томах. Т.1. – М.: Мысль, 1975. – 552 с.
2. Богданов, А.А. Тайна смеха в // Молодая гвардия. – 1923. – №2.
3. Ильенков, Э.В. Проблема противоречия в логике //Диалектическое противоречие. – М.: Просвещение, 1979. – С. 122-143.
4. Кузанский, Н. Сочинение в двух томах. Т.1. – М.: Мысль, 1979. – 448с.
5. Массальская Ю.В. Аллофония в языке и речи (на материале немецкой литературы): автореф.дис...канд.фил.наук: защищена 28.03.2012. – Уфа, 2012. – 224с.
6. Оруджев, З.М. Формально-логическое и диалектическое противоречия. Различия структур. – М.: Политиздат, 1979. – С. 78-95.
7. Платон. Софист. Сочинение в трех томах. Т.2. – М.: Мысль, 1970. – 612 с.
8. СФС: Современный философский словарь. – М.: Академический проект, 2004. – 864 с.

Артеменко Т.М., Липко І.П.

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Україна

СТРАТЕГІЇ І ТАКТИКИ МОВЛЕННЄВОЇ ПОВЕДІНКИ КОМУНІКАНТІВ В УМОВАХ ВІДНОСИН ДИСОЦІАЦІЇ

Сучасне мовознавство приділяє багато уваги вивченню мови у широкому соціокультурному контексті, звертаючи особливу увагу на суб'єкт мовлення, адресата, вивчаючи стратегії і тактики мовленнєвої поведінки комунікантів. Дослідники аналізують реальне функціонування мови, вивчають як лінгвістичні, так і екстралінгвістичні фактори (макаров). Закономірності функціонування мовних одиниць, їх взаємодію в процесі комунікації можливо дослідити на прикладі обміну репліками у діалогічному дискурсі.

У статті описані деякі стратегії та тактики мовленнєвої поведінки адресата в умовах відносин дисоціації. Ці відносини демонструються на прикладі кон-

стативів-, квеситивів- та директивів-відповідей у діалогічному дискурсі. Констативні, квеситивні та директивні форми спілкування широко використовуються у комунікативному процесі, і це обумовлює актуальність даної статті. Відносини дисоціації актуалізуються у тактиках протиставлення, пояснення, тактики зміщення вектора реагування, ухилення від прямого реагування, тактики вказівки на недоречність висловлювання (констативно-констативний мікродіалог), тактиці мотивування незгоди (констативно-квеситивний мікродіалог), тактиках дискредитації та каузації припинення дії (констативно-директивний мікродіалог).

Під відносинами дисоціації ми розуміємо такі відносини між комунікантами, які демонструють протиріччя [2]. Вони свідчать про протилежність змісту початкової репліки і репліки-відповіді. Спілкуючись, комуніканти використовують різні стратегії, реалізують їх за допомогою різних тактик для того, щоб спрямувати бесіду у необхідному для них руслі. Негативне ставлення до адресанта, його слів, дій та поведінки здійснюється адресатом за допомогою певних мовних засобів, при цьому беруться до уваги і екстралінгвістичні фактори.

Вид діалогічної взаємодії, при якому окремі елементи репліки-відповіді протиставляються окремим елементам початкової репліки на основі отождивлення більшості елементів обох реплік, розглядається нами як тактика протиставлення [4]. Принципи антитези і компромісу є характерними рисами вказаного типу спілкування. Принцип антитези передбачає діаметральну протилежність явищ, про які йдеться в початковій репліці та репліці-відповіді, при цьому заперечення може бути як експліцитним, так і імпліцитним. Такими експліцитними елементами можуть бути, наприклад, предикати, які виражають протилежні поняття, або стверджувальні чи заперечні форми одного й того ж дієслова, наприклад:

- *Well, it's over.*
- *On the contrary, it's just begun (A. Sillitoe);*
- *You love me.*
- *I don't love you, Julia (J. Cheever).*

Протиставлення може супроводжуватися синтаксичним паралелізмом, який підсилює відношення протилежності. Репліка-відповідь такого типу може бути також представлена складним мовленнєвим актом, який містить в собі аргументацію. Значення протиставлення може інтенсифікуватися за допомогою форматорів впевненості. Комунікативні одиниці протиставлення можуть містити номінації часу та місця, наприклад:

- Engene: Laura and I are going on a picnic.*
- Eliza: Not now you're not (K. Flings).*

У сфері відношень протиставлення також можуть спостерігатися б'єкти і предикати, при цьому протиставлення може бути поєднаним з узагальненням або конкретизацією суб'єктних і об'єктних номінацій

Сірконстантні номінації часу, які виражені у початковій репліці, можуть отримувати експліцитне вираження у репліці-відповіді, якій притаманна структура градаційного ряду.

У сфері відношень протиставлення також можуть спостерігатися суб'єкти, при цьому у ролі супроводжуючого показника може виступати синтаксичний паралелізм, наприклад:

Miss Alise. You're shivering, Julian.

Julian. No, Miss Alise, it is you...you are shivering (E. Albee).

Опозиційні відношення можуть супроводжуватися узагальненням суб'єктних номінацій, яке базується на родо-видовому протиставленні, з заміною суб'єкта, який передає конкретне значення, суб'єктом, який передає родо-видове значення. Опозиційні відношення також можуть виникати між імпліцитними елементами початкової репліки та їх експліцитними корелянтами у репліці-відповіді. У сферу протиставлення у цьому випадку залучаються пресупозиції можливості виконання дії. Вони демонструються і перекреслюються реакцією адресата, при цьому адресат не підкреслює того, чи є описана дія суб'єктивно або об'єктивно неможливою. Репліка-відповідь може вказувати на об'єктивну неможливість виконання дії, наприклад:

Margaret: Will wants to marry me, Father.

More: Well, he can't marry you (R. Bolt).

Репліки діалогу можуть виражати частковий компроміс, часткову невідповідність, при цьому присутні обмеження на абсолютну істинність того, що сповіщається. Для уточнення використовуються модальні коректори такі як *but, still*. Смыслові зв'язки реплік діалогу, які пов'язані відношенням компромісу [4], також не завжди є однозначними. Вони можуть мати відтінок обмеження, яке ускладнює семантику протиставлення і вказує на те, що явище, про яке йдеться у репліці-відповіді, обмежує можливість здійснення, результативність або повноту прояву явища, про яке йдеться у початковій репліці. Смыслові зв'язки реплік діалогу, які пов'язані відношенням компромісу, можуть також мати відтінок доповнення, яке вказує на те, що явище, яке описано у репліці-відповіді, є додатком, воно є незалежним від явища, яке описано у початковій репліці, наприклад:

Prisoner A: He's as mad as a coot.

Prisoner B: But charitable (B. Behan).

Тлумачення репліки-відповіді у діалогічному дискурсі як причини незгоди адресата зі змістом початкової репліки розуміється нами як тактика пояснення. Значення пояснення-незгоди може розкриватися поясненням-виправданням та поясненням-заспокоєнням. Засобом інтенсифікації значення виправдання є частка *only*, яка підкреслює причину, яку не можна не ураховувати, наприклад:

- *I think that child should be taken home.*

- *She is only tired, don't take notice. She's only a child (M. Spark).*

Пояснення-заспокоєння може актуалізуватися мовними засобами, до яких належать посилюючі прислівники, вигуківі словосполучення, семантика використаних у репліці словоформ.

Дослідження мовного матеріалу дозволило виділити репліки, які є поясненнями-попередженнями і які, маючи негативне забарвлення, спрямовані на користь адресанта, наприклад:

- *I can get books.*

- *You are running a risk (R.Bradbury).*

Дисоціативно-спрямовані стратегії також можуть актуалізуватися за допомогою тактики зміщення вектора реагування. Ця тактика базується на сукупності мовних засобів, які спрямовані на зміщення вектора реагування в бік ухилення від ведення бесіди на неприємну для адресата тему. Адресат має свободу вибору прореагувати на намір мовця так, як він його розуміє, ігноруючи презумпції, які йому не підходять [5, с. 92], і демонструючи своє небажання вести розмову на запропоновану тему. Наступні види реплік-реакцій можуть актуалізувати вказану тактику: реакції, які використовують семантичну неоднозначність початкової репліки, реакції та ті, що звернені до пресупозиції початкової репліки. До останніх належать реакції, які, наприклад, пов'язані з неототожненням цілі перебігу дії, наприклад:

Beatriss. You will enjoy seeing the picture of Peggy Bannerman.

Mrs. Vanderdyke. We are not here to see pictures (C. Hamilton).

Аналіз тактики ухилення від прямого реагування показує, що не всі репліки-відповіді можуть бути інтерпретовані або як згода, або як незгода зі змістом початкової репліки. Тактика використання неоднозначних висловлювань під час ведення бесіди демонструє порушення постулатів якості і способу висловлення. Тільки додаткові мовленнєві акти такі, як, наприклад, контраргументація знімають неоднозначність відповіді і перетворюють її у ввічливу форму незгоди. Репліки з посиланням на необізнаність також можуть реалізувати тактику ухилення від прямого реагування, наприклад:

Ethel. Oh, Lord. They've invited us for dinner, if we like.

Norman. Oh. Well. I don't know about that. I am not sure my stomach is ready for rigatoni and that sort of thing (E. Thompson).

Тактика вказівки на недоречність висловлювання спрямована на виявлення недоречності або абсурдності змістовних та формальних показників початкової репліки, наприклад:

Austin. She's thrown me away.

Storey. Nonsense (S.Behrman).

Використовуючи цю тактику, адресат хоче змінити перспективу бесіди або презупенити її. Для цього використовуються оцінні репліки та іронічне ставлення до змісту репліки адресанта, наприклад:

Reardon: Harry Shaw and I have been ythe closest friends for over thirty-five years.

Mrs. Burnett: I know. And never closer than when he's standing at a bar (D/Storey)

Вказана тактика може актуалізуватися формулами соціального етикету, які мають іронічну конотацію. Адресат може внести корекцію у функціональні та формальні характеристики початкової репліки у зв'язку з соціально-рольовими відносинами комунікантів. Такі реакції можуть містити критичні зауваження з приводу вибраної адресантом форми ведення розмови, наприклад:

Algernon: Well, Cecily is a darling.

Jack: You are not to talk of Miss Carden like that (O.Wilde).

Дисоціативно-спрямовані стратегії адресата у констативно-квеситивному діалозі можуть актуалізуватися, наприклад, у вигляді тактики мотивування незгоди, коли репліка адресата розглядається як причина негативного ставлення до слів адресанта. За допомогою вказаного типу реплік адресат хоче виправдати себе перед адресантом, наприклад:

Lady Mereston: I'll be bound you ate a very hearty dinner.

Fouldess: Thompson, did I eat any dinner at all? (S. Maugham).

Вказаний тип реплік може мати емоційне забарвлення, якщо наводяться негативні наслідки дій, описаних у початковій репліці, наприклад:

Nurse: I gave him a hypo at five.

Lady: Don't all that morphine weaken the heart, Miss Porter? (T. Williams).

Емоційне забарвлення досягається шляхом використання запитально-негативної структури висловлювання. Слід відзначити, що деякі квеситивні репліки висловлюють неправдивий подив і демонструють порушення постулату істинності П. Грайса.

Репліки-відповіді у складі констативно-директивного мікродіалогу можуть показувати відношення адресата до повідомлення адресанта в плані відображення діалогічних взаємодій: асоціація-дисоціація. При дисоціативно-спрямованих стратегіях репліка-відповідь залежить від стратегії адресата[6], стимулює припинення подальшої комунікативної діяльності та ведення бесіди на запропоновану тематику або спрямована на змінення перспективи ведення діалогу. Директивне значення може бути описано як каузація адресанта до припинення виконання певної мовленнєвої або не мовленнєвої діяльності.

Дисоціативно-спрямовані стратегії адресата у констативно-директивному мікродіалозі діалозі можуть актуалізуватися у вигляді тактик каузації припинення дії та тактики дискредитації. Тактика каузації припинення дії спрямована на припинення діяльності (у тому числі мовленнєвої) адресанта. Репліки-реакції, які актуалізують вказану тактику, можуть бути представлені як предикатною, так і непередикатною номінацією і демонструють небажання адресанта вести розмову на запропоновану тему, наприклад:

Val : /.../ he looks like death.

Lady: Hush! (T. Williams).

Інтенсифікація висловлювання може здійснюватися за рахунок повторів, наприклад:

Victor: I married you because I loved you.

Amanda: Stop it! Stop it! I won't listen (N. Coward)

Дисоціативно-спрямовані репліки також можуть демонструвати незгоду з запланованими заздалегідь діями адресанта. Ці репліки можуть бути емоційно забарвленими. За висловленням незгоди може йти аргументація цієї незгоди, наприклад,

Tyrone: /.../ Well! You spic and span. I'm on my way up to change too.

Edmund: /dryly/ Wait a minute, Papa. I hate to bring up disagreeable topics, but there's the matter of carfare. I'm broken (E.O'Neill).

До реплік, які актуалізують тактику дискредитації пропонента належать такі, що містять оцінні спонукальні структури, такі як *don't be X*, у яких *X* — негативна ознака, яка виражається іменником або прикметником. Негативна ознака, яка номінується в оцінних структурах, пов'язана з комунікативними аспектами діяльності пропонента. Різноманітні засоби інтенсифікації висловлювання підкреслюють негативне ставлення адресата до адресанта. Оцінні висловлювання, які апелюють до пропонента, можуть доповнюватися аргументацією, наприклад:

Nereston: I'm afraid I bore you to death.

Lady Frederick: Don't be so silly. You know, you don't (S. Maugham).

Як показує дослідження, мовленнєві наміри комунікантів обумовлюють форми взаємодії інтенцій адресанта та адресата. Контрадикторний характер взаємодії є наслідком дисоціативно-спрямованих стратегій тих, хто спілкується. Ці стратегії обумовлюють негативне відношення до адресанта та актуалізуються тактиками протиставлення, пояснення, зміщення вектору реагування, ухилення від прямого реагування, тактикою вказівки на недоречність висловлювання (констативно-констативний мікродіалог), тактикою мотивування незгоди (констативно-квеситивний мікродіалог), тактиками каузації припинення дії та дискредитації (констативно-директивний мікродіалог). У ході дослідження було виділено більшу кількість тактик у складі констативно-констативного мікродіалогу у порівнянні з констативно-квеситивним та констативно-директивним мікродіалогами. Мовленнєві засоби, які використовуються у складі констативно-констативного мікродіалогу, є більш різноманітними, ніж ті, що використовуються у складі констативно-директивного та констативно-квеситивного типів мікродіалогів.

Подальше вивчення реплік-відповідей, які обумовлені дисоціативно-спрямованими стратегіями комунікантів, пов'язано з аналізом реплік-відповідей, які реалізують тактику ретракції у складі констативно-квеситивного мікродіалогу.

Література

1. Белова А. Д. Лингвистические аспекты аргументации / А. Д. Белова. – Киев: «Астрей», 1997. – 309 с.
3. Винокур Т. Г. Говорящий и слушающий. Варианты речевого поведения / Т. Г. Винокур. – М.: Наука, 1993. – 172 с.
2. Ляпон М. В. Смысловая структура сложного предложения / М. В. Ляпон. – М.: Наука, 1996. – 199 с.
3. Макаров М. Л. Основы теории дискурса / М. Л. Макаров. – М.: ИТДГК «Гнозис», 2003. – 280 с.
4. Иссерс О. С. Стратегия речевой провокации в публичном диалоге / О. С. Иссерс // Русский язык в научном освещении. – М., 2009. – № 2(18). – С. 92–104.
5. Шутова М. О. Мовленнєвий етикет як система координат у міжособистісній і міжкультурній комунікації / М. О. Шутова // Вісник КНЛУ. – Серія Філологія: зб. наук. праць. – Том 16, №1. – 2013. – С. 179–191.
6. Apostel L. Pragmatique Praxeologique: Communication et Action / L. Apostel // Le langage en context : Etudes Philos. et Ling, de Pragmatique. – Amsterdam: Eenjamins, 1980. – P. 191–315.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

- Albee E. Two Plays / E. Albee. – New York : New American Library, 1961. – 127 p.
- Bradbury R. Short Stories / R. Bradbury. – Moscow: Raduga Publishers, 1983. – 382 p.
- Behrman S. N. The Second Man / S. N. Behrman // Twenty-five Best Plays of the Modern American Theatre. – New York : Crown Publishers, 1954. – P. 333–370.
- Bolt R. A Man of All Seasons / R. Bolt // New English Dramatists. – London: Penguin Books, 1963. – Vol. 6. – P. 21–118.
- Cheever J. Selected Short Stories / J. Cheever. – Moscow: Progress Publishers, 1986. – 342 p.
- Coward N. Plays / N. Coward. – London : Eyre Methuen Ltd., 1980. – Vol. 2. – 360p.
- Maugham W. S. Collected Plays / W. S. Maugham. – London : Windmill Press, 1952. – 310 p.
- O'Neill E. Long Day Journey into Night / E. O'Neill // Three American Plays. – Moscow : Progress Publishers, 1972. – P. 9–128.
- Spark M. The Public Image / M. Spark. – Moscow : Progress Publishers, 1976. – 292 p.
- Thompson E. On Golden Pond / E. Thompson. – New York : New American Library, 1981. – 191 p.
- Wilde O. The Importance of Being Earnest / O. Wilde // Eight Great Comedies. – New York : New American Library, 1998. – P. 286–343.